

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

ตามแนวปฏิบัติของเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนนั้น จากผลการวิเคราะห์ที่ผ่านมาเห็นได้ว่า เกษตรกรได้ดำเนินการผ่านกระบวนการในขั้นที่ 1 อันได้แก่การบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำ เพื่อให้เกิดระบบการผลิตทางการเกษตรพึ่งพาตนเองและมีความมั่นคงด้านอาหารในระดับครัวเรือน สำหรับในขั้นที่ 2 และ 3 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มในระดับชุมชน และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกนั้น เกษตรกรบางรายได้มีส่วนร่วมหรือได้ดำเนินการไปบ้าง โอกาสในการพิจารณาขั้นต่อไป ในเบื้องต้นจึงขึ้นอยู่กับระดับความสามารถในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดแนวทางการพัฒนาต่อไป

5.1 ผลการวิเคราะห์ ปัจจัยการผลิตและผลผลิตของระบบการผลิตทางการเกษตร

ดินและน้ำเป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตร สภาพของทรัพยากรดินและน้ำ การใช้ประโยชน์ตลอดจนคุณสมบัติและคุณลักษณะต่าง ๆ จะเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร โครงการศึกษานี้จึงได้ให้ความสำคัญในเบื้องต้นต่อการศึกษาถึงสภาพทรัพยากรดิน สภาพของพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินและปัญหาในส่วน of ทรัพยากรน้ำนั้น เนื่องจากสระน้ำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการทำเกษตรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การศึกษาเกี่ยวกับสภาพทรัพยากรน้ำและการใช้ประโยชน์จึงได้เน้นทั้งรูปแบบ ตำแหน่งสระการรับน้ำส่งน้ำ การมีแหล่งน้ำเสริม และการใช้ประโยชน์จากสระน้ำด้วย โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าขนาดหรือสัดส่วนของเนื้อที่สระต่างกันแต่ละจังหวัดขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ปริมาณน้ำฝน การมีแหล่งน้ำเสริม และวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ กล่าวคือต้องการให้ได้น้ำเพื่อการเพาะปลูก การเลี้ยงปลาหรือต้องการคันดินกว้าง ๆ สำหรับการปลูกพืชสวนที่อยู่อาศัยรวมทั้งขึ้นอยู่กับสมบัติของดินในการเก็บกักน้ำด้วย ในกรณีศึกษาพบว่า โดยทั่วไปมีขนาดหรือสัดส่วนเนื้อที่สระที่เหมาะสม ยกเว้นบางรายในที่ยังมีขนาดหรือสัดส่วนเนื้อที่สระน้อยเกินไป สำหรับความเหมาะสมของตำแหน่งสระกับความสะดวกในการนำน้ำไปใช้ พบว่าไม่ค่อยมีปัญหาเพราะการเลือกพื้นที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเกษตรกรที่ได้วางแผนไว้แล้ว สระน้ำส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้บ้าน แต่กรณีที่มีหลายสระพบว่าถ้าต้องการนั้น การเลี้ยงปลาเกษตรกรจะขุดสระไว้ใกล้กัน แต่ถ้านั้นการปลูกพืชจะขุดห่างกันเพื่อสามารถกระจายการใช้น้ำและการรับน้ำได้มากขึ้น

5.2. การศึกษาด้านระบบการทำฟาร์ม

จากการศึกษาด้านระบบการทำฟาร์ม ตามโครงการศึกษาระบบการทำฟาร์มตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ของเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 4 ภาค จำนวน 284 ตัวอย่าง สรุปได้ดังนี้

(1) รูปแบบกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรตัวอย่าง เป็นการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมที่มีระบบการผลิตในรูปแบบ พืช-ประมง-ปศุสัตว์ โดยเน้นในรูปแบบ ข้าว-พืชสวน-ประมง-ปศุสัตว์ และมีสัดส่วนการดำเนินกิจกรรมการเกษตรแตกต่างกันโดยขึ้นกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกับสัดส่วนทางทฤษฎี อย่างไรก็ตามสัดส่วนต่าง ๆ สามารถยืดหยุ่นได้ จึงถือว่าสัดส่วนการใช้พื้นที่ของเกษตรกรแต่ละรายมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง

(2) การดำเนินกิจกรรมการเกษตรหลังเข้าร่วมโครงการฯ มีมาก และหลากหลายขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมโครงการฯ โดยเกษตรกรสามารถนำน้ำจากสระน้ำที่ทางโครงการฯ ขุดให้มาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รับความรู้ในด้านการเกษตร เช่น การปลูกพืชชนิดใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้จำหน่ายได้ราคาดี การทำปุ๋ยหมักและการใช้น้ำหมักชีวภาพ ซึ่งได้จากเศษพืชผลมาใช้ในการปลูกพืช ซึ่งอาจจะช่วยลดการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชลง ซึ่งนอกจากจะทำให้เกษตรกรปลอดภัยจากสารเคมียังช่วยรักษาสภาพแวดล้อม อีกด้วย

(3) เกษตรกรมีกิจกรรมในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น มีผลผลิตของพืชหลายหลายออกมาในระยะเวลาที่ต่างกัน ทำให้ลดความเสี่ยงในการดำเนินการทั้งจากสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา อีกทั้งยังลดความเสี่ยงจากโรคและแมลง ตลอดจนในเรื่องของราคา

(4) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดการรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้นทั้งจากการเพิ่มผลผลิตและมีผลผลิตอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มค่า เพราะนอกจาก จะทำให้มีอาหารอย่างพอเพียงแล้ว ยังเป็นผลทำให้เกษตรกรมีงานทำตลอดทั้งปีมีรายได้ต่อเนื่อง ลดการอพยพถิ่นฐาน คุณภาพชีวิตและครอบครัวมีความอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดีขึ้นเป็นผลทำให้ต้นทุนทางสังคมลดลง

(5) การรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์หลักก็คือ เพื่อเพิ่มรายได้ กิจกรรมของกลุ่มสหกรณ์ได้แก่ กู้เงิน ฝากเงิน ขายสินค้า ซื้อสินค้า ทอผ้า และการเพาะเห็ด ส่วนการรวมกลุ่มของแม่บ้านกระทำเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิก การรวมกลุ่มของแม่บ้านในการทำกิจกรรมได้แก่ การทอผ้า แปรรูปอาหาร และพัฒนาการผลิตไปสู่การเป็น OTOP ส่วนการรวมกลุ่มออมทรัพย์จะทำได้เพื่อส่งเสริมการออมเป็นหลัก

สิ่งที่เป็นจุดแข็งของกลุ่มมากที่สุด คือ การที่กลุ่มมีความสามัคคี มีผู้นำที่เข้มแข็ง รองลงมาได้แก่ การที่สมาชิกในกลุ่มมีความร่วมมือ ร่วมใจกัน ส่วนจุดอ่อนที่สำคัญ เช่น การที่สมาชิกขาดความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในชุมชน ขาดความรู้ และไม่กล้าตัดสินใจ สิ่งในกลุ่ม/ชุมชน คิดว่าเป็นโอกาสที่

คือการที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน มาแนะนำให้ความรู้ รวมทั้งกลุ่มควรมีการพัฒนาการผลิตไปเพื่อขายให้มากขึ้น ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ การขาดแคลนเงินทุน และในฤดูแล้งมีน้ำไม่เพียงพอที่จะทำการเกษตร

(6) เกษตรกรได้รับคำปรึกษาจากหน่วยงานภายนอก ที่ได้รับมากที่สุด คือจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ เกษตรกรอำเภอ สหกรณ์การเกษตร พัฒนาชุมชน รองลงมาคือผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่ม อบต. และกำนัน โดยเกษตรกร ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนทางการตลาด โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐ

(7) การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติตามทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในองค์ประกอบด้านความพอประมาณ ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด ได้แก่ การทำตามกำลังความสามารถในองค์ประกอบด้านความมีเหตุผล ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ การมีระบบการผลิตที่หลากหลายขององค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกัน ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การที่กลุ่ม / ชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด องค์ประกอบด้านเงื่อนไขความรู้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ การมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ และองค์ประกอบด้านเงื่อนไขคุณธรรม ปัจจัยสำคัญที่สุด ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านอาชีพ/ความเป็นอยู่ ส่วนองค์ประกอบโดยรวม ภายใต้กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือองค์ประกอบด้านการมีคุณธรรม รองลงมาได้แก่ องค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกัน และองค์ประกอบด้านการมีความรู้ โดยปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลกำหนดการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 โดยรวมมากที่สุด 5 ลำดับ ได้แก่ การมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ การนำความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ใช้ การที่กลุ่ม /ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างประหยัด และการทำตามกำลังความสามารถที่มีภายในครัวเรือน

(8) การวิเคราะห์ขนาดอิทธิพลของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

พิจารณาจากโมเดลการวิจัยโดยรวม ปัจจัยที่มีขนาดอิทธิพลมากที่สุด ในการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ภายใต้องค์ประกอบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ องค์ประกอบด้านการมีคุณธรรม ซึ่งการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ ให้ประสบความสำเร็จมีอิทธิพลต่อการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ พิจารณานาอิทธิพล (Effect Size) จากค่า $S.E. = 0.76$

ตารางที่ 5.1 ลำดับปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดการปฏิบัติตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่

ขั้นการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่	5 ลำดับปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดการปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่
	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ 2. การนำความรู้จากภายนอกมาประยุกต์ใช้ 3. การที่กลุ่ม /ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านอาชีพและความเป็นอยู่ 4. มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างประหยัด 5. ทำตามกำลังความสามารถที่มีในครัวเรือน

ตารางที่ 5.2. ค่าขนาดอิทธิพล (Effect size) ขององค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติตามแนวทางวิถีใหม่

องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	Standardized Estimate(SE)	R ² -Value	t-value
ความพอประมาณ	0.41	0.03	2.04
ความมีเหตุผล	0.46	0.04	2.16
การมีภูมิคุ้มกัน	0.53	0.08	2.98
เงื่อนไขความรู้	0.53	0.05	2.49
เงื่อนไขคุณธรรม	0.57	0.05	2.49

จากตาราง 5.2. ถ้าพิจารณาขนาดอิทธิพลของตัวแปรตามองค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวม ซึ่งเป็นการเชื่อมโยง โดยนำการปฏิบัติตามแนวทางวิถีใหม่ขั้นที่ 1 มาพิจารณาไปพร้อมๆกัน ผลการศึกษาจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ในลำดับของขนาดอิทธิพลที่สำคัญเพียงเล็กน้อย โดยสรุปคือในเกษตรทฤษฎีใหม่ ผลการศึกษาแบบแยกพิจารณาเฉพาะโมเดลทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เพียงอย่างเดียว ปัจจัยที่มีขนาดอิทธิพลในการปฏิบัติ 5 ลำดับคือ 1) องค์ประกอบด้านคุณธรรม 2) องค์ประกอบด้านภูมิคุ้มกัน 3) องค์ประกอบด้านความรู้ 4) องค์ประกอบด้านความมีเหตุผล 5) องค์ประกอบด้านความพอประมาณ แต่ถ้าพิจารณาขนาดอิทธิพลของปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบในภาพรวมแล้ว ในทั้ง 5 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลักดังอธิบายข้างต้น ยังคงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญ เพียงแต่ลำดับความสำคัญของขนาดอิทธิพลจะสลับตำแหน่งกัน ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นการขยายผลของแนวคิดปรัชญาจะต้องเน้นไปที่องค์ประกอบทางด้านคุณธรรม อันได้แก่มีความซื่อสัตย์ อดทน มีความเพียร ขยัน การรวมพลังของกลุ่ม / สหกรณ์ ช่วยพัฒนาจิตใจ สังคม ในงานประเพณีของท้องถิ่น เอื้อเพื่อให้มีการนำความรู้ไปเผยแพร่ให้ชุมชนอื่น

5.3. การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

เกษตรกรและสมาชิกครัวเรือนมีโอกาสได้เรียนรู้มากขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งได้รับข้อมูลข่าวสารการผลิตการตลาดมากขึ้น เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการประมาณ ร้อยละ 50 เป็นวิทยากรในการบรรยายและถ่ายทอดวิชาการและเทคนิคการปฏิบัติกิจกรรมการเกษตรในไร่นา แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรมากกว่า ร้อยละ 70 ใช้เป็นจุดศึกษาดูงาน เรียนรู้ และถ่ายทอดวิชาการเกษตรกรได้รับคำแนะนำ

และเยี่ยมชมจากเจ้าหน้าที่จังหวัดรัฐของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และได้รับการฝึกอบรม ถ่ายทอดเรียนรู้ ทักษะศึกษาและดูงานเกษตรทฤษฎีใหม่หรือการสัมมนาหลังจากเข้าร่วมโครงการ

5.4. การมีส่วนร่วมของชุมชน

เกษตรกรส่วนใหญ่ถึงแม้จะต้องใช้เวลาทั้งปีในไร่นาของตนแต่ก็ยังมีส่วนร่วมในท้องถิ่นและชุมชน ด้านสาธารณสุข ด้านศาสนา ด้านอนามัย ด้านการเกษตร และด้านการพัฒนาชุมชน โดยร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติดำเนินงาน ร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆ

เกษตรกรมากกว่าครึ่งมีบทบาทหน้าที่สัมพันธ์กับชุมชน ส่วนใหญ่มีหน้าที่เป็นสมาชิกคณะกรรมการหมู่บ้าน เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเกือบทุกราย ส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นกรรมการในกิจกรรมด้านศาสนา รองลงมาเป็นกิจกรรมในเทศบาลต่างๆ เกษตรกรและสมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นนิติบุคคล

สำหรับในระดับครัวเรือนทั้งในด้านที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรทั้งด้านการผลิตการตลาด และการแปรรูป ส่วนใหญ่เป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างเกษตรกรและคู่สมรส โดยมีสมาชิกในครัวเรือนบางคนมีส่วนร่วมด้วย ส่วนการดำรงชีวิตทั่วไปนั้น เกษตรกรเกือบทุกรายยังมีส่วนในการอบรมสั่งสอนและให้คำปรึกษากับลูกหลาน รวมทั้งการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวด้วย

5.5. ทศนคติต่อโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่และเจ้าหน้าที่จังหวัดรัฐ

เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยให้ความเห็นว่าการผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางที่ทำให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเกษตรกรอื่นควรเปลี่ยนแนวทางการผลิตโดยใช้แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีความพึงพอใจในระดับค่อนข้างมากที่ส่วนราชการได้ให้การสนับสนุนการจัดทำโครงการและการได้มีส่วนร่วมทำงานตามขั้นตอนต่างๆ ร่วมกับเจ้าหน้าที่จังหวัดรัฐ โดย สรุป

(1) เกษตรกรถึงแม้จะมีรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้นทุกปี แต่รายจ่ายนอกการเกษตรก็ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมาก ทำให้รายได้จากการเกษตรเพียงอย่างเดียวไม่สามารถครอบคลุมรายจ่ายทั้งหมดได้ เกษตรกรมีรายได้นอกฟาร์มมาช่วยเป็นส่วนที่เพิ่มให้รายได้โดยรวมมีมากเพียงพอต่อการใช้จ่ายทั้งหมด และมีเงินออมด้วย

(2) เมื่อพิจารณาถึงฐานะความมั่นคงของครัวเรือนเกษตรกรแล้ว ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันมูลค่าหนี้สินก็เพิ่มขึ้นด้วยในอัตราที่สูงกว่า ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อฐานะความมั่นคงในอนาคตได้หากหนี้สินนั้นไม่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ

(3) ถึงแม้ว่าผลผลิตทางการเกษตรส่วนหนึ่งจะนำมาบริโภคภายในครัวเรือน แต่ก็มีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจมีผลต่อความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคต หากการใช้จ่ายเพื่ออาหารไม่พิจารณาให้เหมาะสม

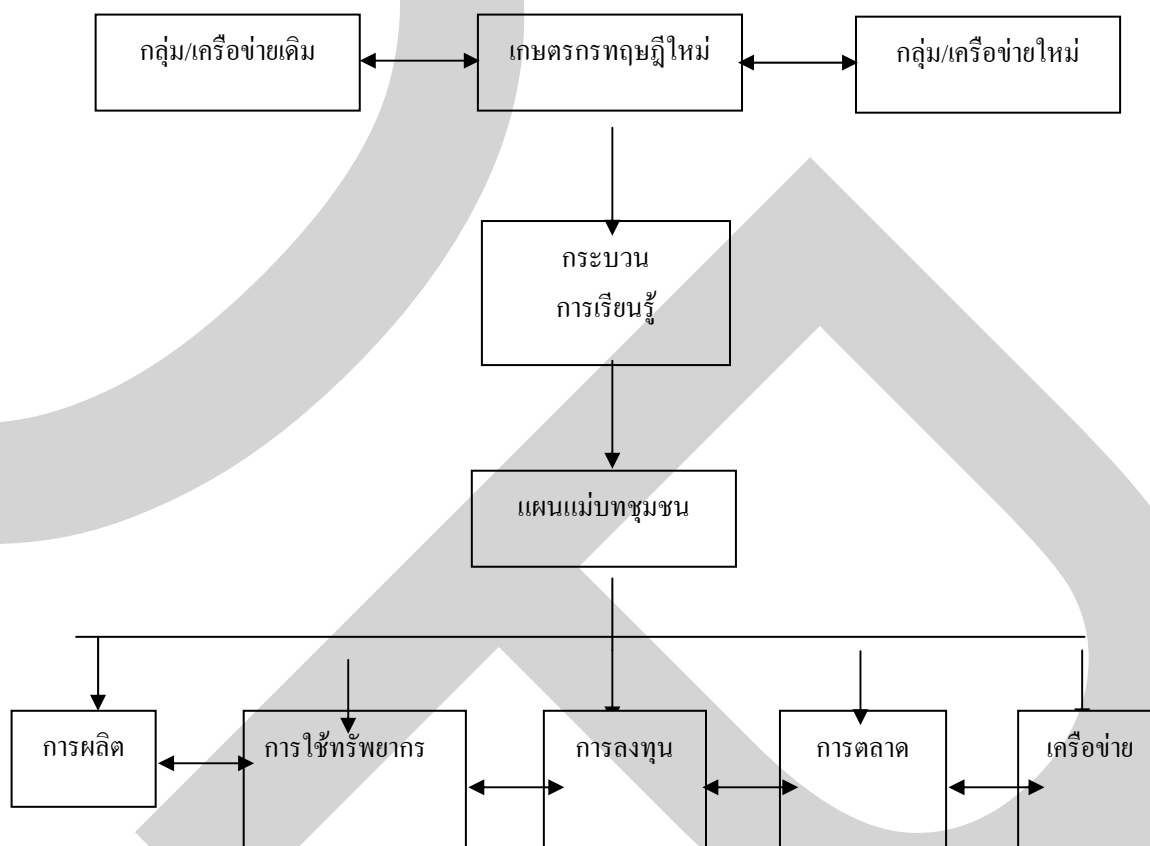
(4) เกษตรกรมีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมทั้งประสบการณ์กับผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน สำหรับในครัวเรือนเกษตรกรเองสมาชิกในครัวเรือนก็มีโอกาสร่วมการตัดสินใจกิจกรรมต่างๆ โดยรวมแล้วเกษตรกรจึงมีทัศนคติที่ดีต่อโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

5.6. ข้อเสนอแนะการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย

ตามที่ได้รายงานไว้ในบทที่ 4 เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวนหนึ่งได้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และวิธีปฏิบัติทางการเกษตร รวมทั้งแปลงเกษตรกรรมของเกษตรกรก็ได้ใช้เป็นแปลงดูงาน เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วย เกษตรกรจึงมีโอกาสได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดจนประสบการณ์กับเกษตรกรจากที่ต่างๆ ด้วย ภายในชุมชนเกษตรกรก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ส่วนในระดับครัวเรือนนั้นสมาชิกในครัวเรือนต่างก็มีบทบาทและส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและการดำรงชีพ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถเอื้อให้เกิดการพัฒนาและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ได้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

ในขั้นแรกจะต้องคัดเลือกเกษตรกรจากที่เข้าร่วมโครงการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเข้ามาเป็นศูนย์เครือข่ายในการเชื่อมโยงและพัฒนาความสัมพันธ์รวมทั้งการสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจากเกษตรกรที่เป็นวิทยากรหรือแปลงเกษตรกรรมของเกษตรกรที่เป็นแปลงดูงานและถ่ายทอดความรู้ เกษตรกรจะอาศัยพื้นฐานความสัมพันธ์และเครือข่ายที่มีอยู่เป็นจุดเริ่มต้นในการขยายผลต่อไป ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีการศึกษาชุมชนประกอบด้วย เพื่อแสวงหาผู้นำ ด้านต่างๆ เพิ่มเติม ตลอดจนการชี้ให้เห็นในเบื้องต้นถึงศักยภาพของชุมชน รวมทั้งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับชุมชนในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และ การจัดทำแผนแม่บทชุมชนต่อไป

แผนแม่บทชุมชนจะกำหนดกรอบทิศทางและแนวทางการพัฒนาบนพื้นฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีที่มีอยู่ ทรัพยากร วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม แผนแม่บทชุมชนเกิดจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนและจุดแข็งรวมศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาของชุมชน แผนแม่บทชุมชนอย่างน้อยที่สุดจึงต้องประกอบด้วยแผนกิจกรรมต่างๆ ที่เกื้อกูลและสัมพันธ์กัน อันได้แก่การผลิต การใช้ทรัพยากร การลงทุนและการตลาด ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายกับกลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

รูปที่ 5.1 กระบวนการสร้างแผนแม่บทชุมชน

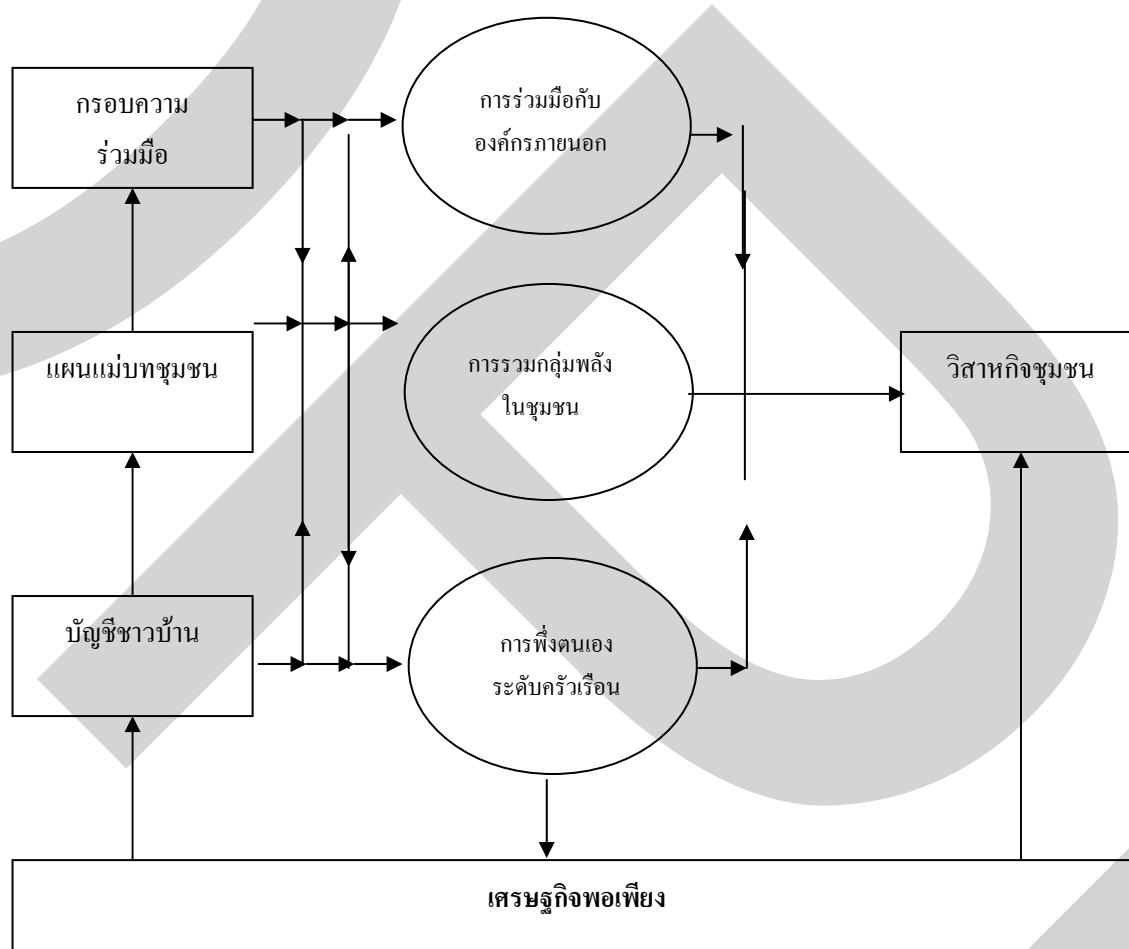
ในโอกาสปัจจุบันที่รัฐบาลได้มีโครงการและแหล่งเงินทุนสนับสนุนให้กับจังหวัดในชนบทเป็นจำนวนมาก แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถคัดเลือกโครงการที่จะเข้าร่วมแหล่งทุนที่จะให้การสนับสนุน รวมทั้งเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5.7. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา

แผนแม่บทชุมชนจะเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนาตามกระบวนการ 3 ขั้นของเกษตรทฤษฎีใหม่ อันได้แก่ การพึ่งตนเองระดับครัวเรือน การรวมกลุ่มหรือพลังชุมชน และการติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงินรวมทั้งองค์กรภายนอกอื่นๆ ซึ่งตามกระบวนการดังกล่าวประกอบกับกฎหมายที่สนับสนุนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้มีผลใช้บังคับแล้ว เป้าหมายการพัฒนาจึงอาจมุ่งไปที่การสร้างวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานชุมชนจะเป็นผู้เคลื่อนกิจกรรมเองโดยที่จังหวัดรัฐจะให้การสนับสนุนเฉพาะกิจกรรมที่สำคัญและจำเป็น ซึ่งมีดังนี้

5.4.1 การเรียนรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อให้เป็นพื้นฐานแก่เกษตรกรและชุมชนในการที่จะพัฒนาตนเองได้ต่อไป ซึ่งมีเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ดังนี้

รูปที่ 5.2 แนวคิดการพัฒนา

- 1) เกษตรกรพอเพียง เพื่อให้แนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่สัมพันธ์กับเกษตรทฤษฎีใหม่
- 2) บัญชีชาวบ้าน เพื่อให้เป็นเครื่องมือของครัวเรือนเกษตรกรในการพิจารณารายรับและรายจ่ายให้เหมาะสมกับการดำรงชีพของครัวเรือน

3) แผนแม่บทชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือของชุมชนในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และศักยภาพของชุมชนอันจะนำไปสู่กระบวนการตามขั้นของการพัฒนาของเกษตรทฤษฎีใหม่

4) การบริหารจัดการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากร ทุนและตลาด) เพื่อให้ชุมชนสามารถพิจารณาใช้ประโยชน์ปัจจัยต่างๆ ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5) การสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างกลไกในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนการสร้างกิจกรรมที่เกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้ขยายผลในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นได้

5.4.2 การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร ในการดำเนินงานตามขั้นที่ 2 และ 3 ซึ่งจะต้องมีการสร้างพลังร่วมกับกลุ่มภายในชุมชน และองค์กรภายนอก ทั้งนี้รัฐจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งนอกสภาวะจากการให้การเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้วก่อนแล้วอาจต้องช่วยประสานงาน การเจรจา การดำเนินงาน และการทำข้อตกลงร่วมกันอีกด้วย

5.4.3 การติดตามผล เพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้าและผลการดำเนินงานซึ่งหากมีปัญหา และอุปสรรคเกิดขึ้นจะได้ช่วยพิจารณาแก้ไขรวมทั้งการให้การสนับสนุนในสิ่งที่จำเป็น

แนวทางการพัฒนาข้างต้น พิจารณานบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยคำนึงถึงบทบาทของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ตามกระบวนการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนร่วมกันตามลำดับขั้นของเกษตรทฤษฎีใหม่ ในการดำเนินงานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อาจกำหนดให้เป็นโครงการของจังหวัด โดยแต่งตั้งคณะทำงานชุดหนึ่งขึ้นมาดำเนินการ หรืออาจมอบหมายให้คณะทำงานศึกษาระบบการทำฟาร์มตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ดำเนินการต่อไปก็ได้

โครงการนี้ควรดำเนินการในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งอาจอยู่ภายในจังหวัด ในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือและภาคใต้ ตามยุทธศาสตร์การแก้ไขความยากจน ที่อาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะพัฒนาชุมชนการเกษตรให้เข้าสู่ระบบวิสาหกิจชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของเกษตรกรที่สอดคล้องกับนโยบายและเป้าหมายของรัฐบาล